

О. М. Світовий,

д. е. н., професор кафедри маркетингу, менеджменту та управління бізнесом,

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

ORCID ID: 0000-0002-0675-559X

DOI: 10.32702/2306-6806.2022.5.14

ВАЖЛИВІСТЬ ЗАСТОСУВАННЯ КАТЕГОРІЇ "ДОДАНА ВАРТІСТЬ" В УПРАВЛІННІ ПІДПРИЄМСТВОМ

O. Svitovyi,

Doctor of Economic Sciences, Professor of the Department of Marketing

and Business Management, Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University

IMPORTANCE OF APPLICATION OF CATEGORY "VALUE ADDED" IN MANAGEMENT ENTERPRISE

В статті розглянуто теоретичні підходи до визначення економічної категорії "додана вартість" та можливості її застосування в управлінні підприємством. Означені етапи процесу впровадження у вітчизняну статистичну практику системи національних рахунків відповідно до міжнародних стандартів та особливостей економіки України у контексті визначення та обрахування показників "додана вартість", "валова додана вартість", "чиста додана вартість". Охарактеризовані методичні підходи до визначення категорії "додана вартість" на рівні економіки в цілому, галузі та підприємства. Наголошено на важливості застосування категорії "додана вартість" для покращення ефективності господарювання на рівні підприємства. Визначені особливості застосування вказаної категорії на підприємствах галузей зернопродуктового виробництва. Проаналізована структура доданої вартості та встановлено, що пошук оптимального співвідношення її елементів буде сприяти більшій ефективності виробництва та реалізації виготовленої продукції з максимальним прибутком. Доведено, що основна частина доданої вартості створюється на переробних підприємствах. Обґрунтована необхідність створення кластерних систем на прикладі підприємств галузей зернопродуктового виробництва. Доведено переваги інтеграції усіх елементів кластерної системи для збільшення доданої вартості на основі підвищення ефективності виробництва та продуктивності праці.

The article considers theoretical approaches to the definition of the economic category "value added" and the possibility of its application in enterprise management. determined The stages of the process by the introduction of the system of national accounts into domestic statistical practice in accordance with international standards and features of the economy of Ukraine in the context of determining and calculating the indicators "value added," "gross value added," "net value added". Methodical approaches to defining the category of "value added" at the level of the economy as a whole, industry and enterprise are described. The importance of using the category of "value added" to improve the efficiency of management at the enterprise level was emphasized. Peculiarities of application of the specified category at the enterprises of branches of grain product production are defined. The structure of value added is analyzed and it is established that the search for the optimal ratio of its elements will contribute to greater efficiency of the production process and the sale of manufactured products with maximum profit. Emphasis was placed on the need to focus more on increasing the share of wages in the value added structure. This is important because a well-motivated employee works more productively and brings more value to the company in the form of profit. In this case, the value added increases both in terms of wages and profits. In this we see the optimal proportion of the two main elements of value added. It is proved that the main part of value added is created at processing enterprises. Producers of raw materials, such as grain, selling it without processing, do not receive additional income. In order to obtain the optimal value added, the need for cooperation and integration of such enterprises with enterprises that process grain and create finished products is justified. In addition, it is necessary to build logistics and production infrastructure. The main directions of improvement of production management at the level of enterprises on the basis of the analysis and establishment

of optimum size and structure of value added are offered. Necessity of creation of cluster systems, on an example of the enterprises of branches of grain product production is proved. The advantages of integration of all elements of the cluster system in the creation of greater value added based on increasing production efficiency and labor productivity are proved.

*Ключові слова: додана вартість, заробітна плата, прибуток, інтеграція, управління підприємством.
Key words: value added, wages, profit, integration, enterprise management.*

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Застосування економічної категорії "додана вартість" в управлінні вітчизняними підприємствами для визначення ефективності їх діяльності та пошуку резервів для подальшого розвитку є досить обмеженим та недостатнім. Ця категорія на підприємствах застосовується, в основному, для визначення бази оподаткування податком на додану вартість. Для визначення ефективності господарювання широко застосовуються уже давно звичні для нас показники як рентабельність виробництва продукції, норма прибутку, продуктивність праці тощо. На нашу думку, аналіз величини та структури доданої вартості дуже важливий з точки зору оптимізації її елементів та розуміння ролі кожного такого елемента у формуванні загального показника. Значимість категорії "додана вартість" на рівні підприємства в тому, що вона показує яку частину вартості у загальній вартості продукції додало підприємство у процесі її виробництва та реалізації. На рівні держави це позначається вкладом конкретного підприємства у створення валового внутрішнього продукту та національного доходу. Крім того, ця величина прямо впливає на розмір податку на додану вартість, що надходить до Державного бюджету України. Тому, щоб суттєво збільшити додану вартість необхідно вибрати на довгостроковий період правильну стратегію та застосувати її в управлінні підприємством.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Наукові підходи щодо трактування та дослідження доданої вартості запропонували такі закордонні вчені як Макконнелл Кемпбелл Р., Стенлі А. Брю, М. Портер, П.А. Семюельсон, В.Д. Нордгауз, та ін. Теоретико-методологічні аспекти дослідження формування доданої вартості в національному господарстві та застосування цієї економічної категорії в управлінні підприємствами, зокрема в зернопродуктовому виробництві, висвітлено в наукових працях вітчизняних науковців, серед яких: С.І. Дем'яненко, В.В. Зіновчук, М.М. Ільчук, С.М. Кваша, В.В. Коваль, В.А. Колодійчук, та ін. Проте ступінь впливу певних чинників на величину та структуру доданої вартості з точки зору оптимізації її елементів вивчена недостатньо.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою статті є дослідження економічної категорії "додана вартість" та чинників, які впливають на створення доданої вартості на рівні підприємства, і розроблення практичних рекомендацій щодо удосконалення управління у контексті її максимізації.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Досліджуючи "додану вартість" як економічну категорію, ми вкладаємо в це поняття не тільки економічний зміст як показника ефективності господарювання у вартісному вимірі, а й як чинника, рушійну силу створення вартості продукту.

Насамперед розглянемо додану вартість як статистичний показник та історію його впровадження в системі національних рахунків. Зараз ми користуємося стандартом системи національних рахунків (СНР), який є міжнародним й затверджується статистичною комі-

сією Організації Об'єднаних Націй. Національні рахунки розробляються Державним комітетом статистики України згідно зі стандартом СНР, прийнятим міжнародними організаціями. Перехід макроекономічної статистики на принципи СНР розпочато з прийняттям постанови Кабінету Міністрів України від 28 грудня 1992 р. № 727 "Про впровадження системи національних рахунків" [1]. В документі зазначено, що на Міністерство статистики покладено організаційне та методологічне забезпечення робіт, пов'язаних із впровадженням у вітчизняну статистичну практику системи національних рахунків відповідно до міжнародних стандартів та особливостей економіки України.

Продовженням цього процесу стало Розпорядження Кабінету Міністрів України від 25 липня 2002 р. "Про схвалення Концепції розвитку системи національних рахунків" [2], де зокрема сказано, що СНР — це комплексна, послідовна, узгоджена система оцінки економічних операцій і показників, які застосовуються для опису та аналізу макроекономічних процесів. Національні рахунки відображають наскрізний рух потоків товарів і послуг, доходів та фінансових ресурсів на всіх стадіях економічного відтворення — від виробництва до кінцевого споживання, нагромадження і формування національного багатства. За методологічну основу СНР в Україні взято Систему національних рахунків, прийняту в 1993 році Комісією Європейських співтовариств, Міжнародним валютним фондом, Організацією економічного співробітництва та розвитку, Організацією Об'єднаних Націй та Світовим банком. За змістом СНР повинна також відповідати вимогам Європейської системи національних та регіональних рахунків, прийнятої у 1995 році. У "Концепції" також вказано, що в Україні систематично здійснюються розрахунки головного показника СНР — валового внутрішнього продукту (далі — ВВП) виробничим методом і методом кінцевого використання. ВВП країни обчислюється на річній, кварталній і місячній основі, у фактичних і порівнянних цінах. Також здійснюються річні розрахунки валової доданої вартості за регіонами. Це дає змогу визначити роль регіонів в економіці, проводити комплексний аналіз їх економічного розвитку та зіставлення економічного потенціалу як усередині країни, так і за її межами.

Відповідно до "Концепції" Постановою Кабінету Міністрів України від 7 квітня 2003 р. № 475 була затверджена "Програма розвитку системи національних рахунків на період до 2010 року" [3], де серед інших заходів було заплановано розроблення методики та проведення попередніх розрахунків валової регіональної доданої вартості за видами економічної діяльності. У теперішній час ми користуємося нормами міжнародних стандартів Системи національних рахунків ООН 2008 року (СНР 2008) [4] та Регламенту (ЄС) від 21.05.2013 № 549/2013 Європейського Парламенту і Ради щодо Європейської системи національних та регіональних рахунків Європейському Союзу [5]. Останній перегляд національної методології, відповідно до Системи національних рахунків ООН 2008 року та Європейської системи національних та регіональних рахунків 2010 року, відбувся у 2014 році одночасно з країнами Європейського Союзу. Згідно із системою національних рахунків

валова додана вартість (ВДВ) розраховується як різниця між випуском в основних цінах та проміжним споживанням. Вона містить у собі первинні доходи, що створюються учасниками виробництва і розподіляються між ними. У національних рахунках використовуються два рівні показників і два методи оцінки. Для економіки в цілому результати вимірюються випуском товарів і послуг та валовим внутрішнім продуктом у ринкових цінах, для секторів і видів економічної діяльності — випуском в основних цінах і валовою доданою вартістю.

Згідно з національним класифікатором України валову додану вартість визначають як різницю між випуском продукції за основною ціною та проміжним споживанням за цінами покупців. Проміжне споживання — це витрати на товари та послуги

(сировину, паливо, енергію, поточний ремонт, послуги транспорту тощо), що їх використовують суб'єкти для виробничих потреб [6]. В методологічних положеннях з організації державного статистичного спостереження "Річні національні рахунки" приводиться додаткове визначення валової доданої вартості як суми первинних доходів, одержаних у результаті участі в процесі виробництва: оплати праці найманих працівників, інших податків за виключенням інших субсидій, пов'язаних з виробництвом, та валового прибутку, змішаного доходу. Чисту додану вартість і чистий внутрішній продукт визначають на основі відповідних валових показників за вирахуванням СОК (споживання основного капіталу) [7]. Іншими словами, чиста додана вартість — це валова додана вартість за мінусом амортизаційних відрахувань.

Розглядаючи валову додану вартість як показник оцінки ефективності діяльності підприємств, В.Ф. Горячук та Ю.А. Назаренко зазначають, що більш виправдано використовувати показник "чиста додана вартість", тобто необхідно з валової доданої вартості виключити споживання основного капіталу (амортизацію), яке з економічного погляду є також проміжним споживанням. Але амортизація в бухгалтерському обліку зазвичай розраховується на основі первісної вартості основних засобів, яка, як правило, не відповідає їх реальній вартості. До того ж амортизація може бути обчислена на основі методів прискореної амортизації, що не відповідає реальним економічним процесам. Усе це обумовило, що в статистиці в основному використовується показник "валова додана вартість", а не показник "чиста додана вартість" [8, с. 29]. На практиці трапляються випадки, коли основні засоби, на які нараховується амортизація, можуть використовуватися набагато більше часу, ніж наперед розрахований період застосування.

В науковій літературі та довідниках визначення "додана вартість" трактують по-різному. В одному випадку цей показник можна розуміти як "валова додана вартість", в інших — як "чиста додана вартість". Наприклад, в Енциклопедії сучасної науки додана вартість визначається як вартість, створена протягом певного періоду безпосередньо суб'єктом господарювання. Становить різницю між вартістю продукції фірми та вартістю ресурсів, куплених у інших фірм. Включає факторні доходи і характеризує внесок суб'єкта господарювання у створення ВВП (валового внутрішнього продукту). Сума доданої вартості за видами діяльності дає величину ВВП [9]. З вищезазначеного слідує, що тут додана вартість розглядається як валова додана вартість. В Економічному словнику додана вартість визначається як різниця між вартістю вироблених товарів і вартістю матеріалів та сировини, що використані для їх виробництва. Додана вартість складається із заробітної плати, відсотка та прибутку, що додаються до продукту підприємством чи галуззю [10]. Таке ж визначення доданої вар-

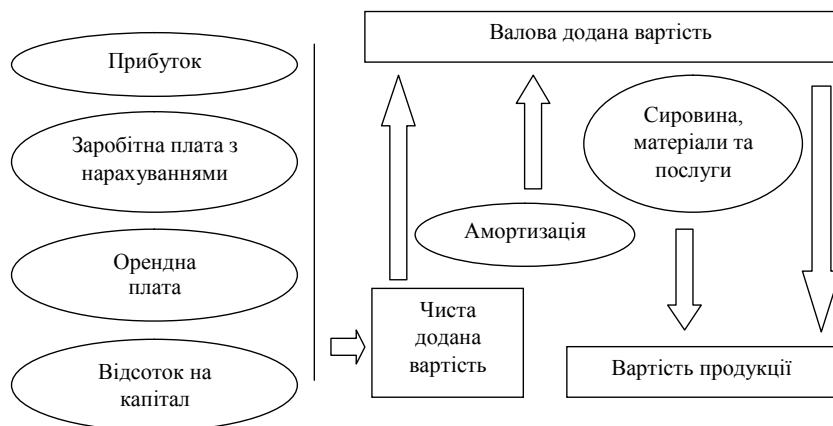

Рис. 1. Загальна схема структури вартості продукції та доданої вартості

Джерело: сформовано автором.

тості дають Пол А. Семюелсон та Вільям Д. Нордгауз. [11]. У цьому розумінні додана вартість характеризується як чиста додана вартість (без урахування амортизації).

Загальну схему структури вартості продукції та доданої вартості наведено на рис. 1.

Розглянемо деякі особливості формування доданої вартості на підприємствах, що вирощують зерно та його переробляють. Останні десятиліття відзначаються збільшенням попиту на продовольство у світі, у тому числі на продукти переробки зерна. А це, в свою чергу спричиняє ріст цін на продукти харчування. Зерно такої вартості значно впливає на ціни тваринницької продукції. Україна у 2021 році за даними Державної служби статистики України виробила рекордну кількість зернових та зернобобових культур — 86,0 млн тонн, у тому числі за основними культурами (млн тонн): кукурудзи — 42,1; пшениці — 32,2; ячменю — 9,4; жита — 0,59; зернобобових — 0,68 [12]. Втім, більшість цього зерна буде реалізована, переважно на експорт як сировина, тобто як продукція з низькою доданою вартістю.

Об'єктивно, що не має можливості переробити все зерно, що експортується, на борошно, комбікорми та іншу продукцію і готові продукти із зерна, які є продукцією з високою часткою доданої вартості. Крім того, продукти переробки мають значно менший термін зберігання, ніж, наприклад, цільне зерно. Тому нормальним явищем буде те, що значною часткою наша країна буде експортувати зерно як сировину. Більшість держав світу імпортують зерно ще й тому, що через національні особливості в цих країнах є певні вимоги до виробництва борошна та інших продуктів переробки зерна, які важко врахувати у кожному конкретному випадку в експортних кондиціях. Крім того, наприклад комбікорми майже завжди мають свою особливу рецептуру виготовлення та у разі їх імпорту переважно більшістю держав світу вони перевіряються за біологічними нормативами. Тому це є ще одним фактором, щоб імпортувати сировину з України. Але, все таки, необхідно нарощувати виробництво та реалізацію саме продуктів переробки зерна. З нашими розрахунками при виробництві хліба та хлібобулочних виробів як готового продукту, додана вартість по відношенню до виробництва та реалізації зерна пшениці збільшується у 2,5—2,6 рази, у тому числі переробка зерна на борошно збільшує додану вартість на 55—65%. Переробка зерна на комбікорми може подвоїти величину створеної доданої вартості порівняно із виробництвом сировини.

Звернемо увагу ще на одну особливість додо створення доданої вартості у аграрному виробництві. Як стверджують вчені, в процесі сільськогосподарського виробництва досить складно розмежувати працю людини та процеси, що відбуваються в природі. При по-

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Отже, нами доведена важливість застосування категорії "додана вартість" в управлінні підприємством для покращення ефективності господарювання. Аналіз величини та співвідношення елементів доданої вартості дає можливість вишукати та залучити у виробництво резерви та економічні інструменти, які можуть суттєво збільшити досліджуваний показник. Для цього необхідно в управлінні підприємством реалізувати такі заходи:

— привести до оптимального рівня співвідношення елементи доданої вартості у виробництві кожного виду продукції, звернувши особливу увагу на рівень заробітної плати. Це важливо тому, що добре матеріально мотивований працівник продуктивніше працює і приносить підприємству більше додаткової вартості у вигляді прибутку. У цьому випадку збільшується величина доданої вартості як у частині заробітної плати, так і частині прибутку. Тут ми вбачаємо необхідність дотримання оптимальних пропорцій двох основних елементів доданої вартості;

— запровадити нормативний метод планування, обліку, аналізу та контролю виробничих витрат, забезпечуючи таким чином раціональне використання матеріальних ресурсів на виробництво конкретного виду продукції. У цьому разі підприємство за інших рівних умов може зменшити собівартість продукції. А це, в свою чергу дасть змогу збільшити прибуток як результативний елемент доданої вартості;

— застосовувати у виробництві новітню високопродуктивну техніку та обладнання. Об'єктивне збільшення величини амортизаційних відрахувань з одного боку та зростання виробництва з іншого боку — це позитивні тенденції для створення більшої частки доданої вартості у вартості продукції;

— збільшити виробництво продукції з високою часткою доданої вартості, тобто за можливості реалізувати не сировину, а виготовляти продукти кінцевого споживання чи застосовувати глибоку переробку продукції.

В результаті таких управлінських рішень підвищаться не тільки фінансова стійкість підприємства та конкурентоспроможність виробленої продукції, а й матеріальне благополуччя працівників. Такі заходи дадуть можливість розширити бізнес та створити нові робочі місця.

Вагому роль у формуванні доданої вартості на рівні підприємств відіграє державне регулювання цього процесу. Необхідно удосконалити його шляхом ширшого застосування інструментів державного впливу щодо оптимізації структури доданої вартості та створення умов для покращення функціонування бізнесу.

Для збільшення ефективності діяльності підприємств, відповідно, зростання величини доданої вартості, також потрібно створювати кластерні формування на принципі територіального співробітництва з галузевим підходом до вирішення соціально-економічних питань.

Враховуючи вищевказане, в подальших дослідженнях щодо покращення управління підприємствами з ширшим застосуванням економічної категорії "додана вартість" особливу увагу варто приділити питанням покращення організації праці та технічного переоснащення підприємств, розбудови виробничої інфраструктури, глибокої переробки сировини та виробництво продукції кінцевого споживання.

Література:

1. Про впровадження системи національних рахунків: Постанова Кабінету Міністрів України від 28 грудня 1992 р. № 727. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/727-92-%D0%BF#Text> (дата звернення 29.04.2022).

єднанні праці людини та дії сил природи додаткова вартість посилюється природним продуктом, що визначає працю землероба як найбільш продуктивну [13, с. 267—268]. Іншими словами, результати праці людини, які завершуються отриманням врожаю, примножуються багатьма природними факторами. Тобто частину новоствореної вартості у цьому випадку можна розглядати як дар природи. Проте загальновідомо, що тільки завдяки праці людини із застосуванням засобів виробництва можна виробити відповідний продукт. Унікальність земель сільськогосподарського призначення полягає це й в тому, що вони одночасно є як засобом виробництва (здатність родючості землі у поєднанні з працею бути джерелом одержання сільськогосподарської продукції) так і предметом праці (праця людини спрямована на обробіток ґрунту).

Велике значення для ефективної діяльності має економічний механізм господарювання, створений в кожному підприємстві. Для покращення функціонування такого механізму, у тому числі для збільшення частки доданої вартості у виробленій продукції, ми пропонуємо в кожному підприємстві запровадити нормативний метод планування, обліку, аналізу та контролю виробничих витрат. Нормативний метод передбачає використання укрупнених норм і нормативів. Нормуються два основних об'єкти — це затрати праці та її оплата і матеріальні ресурси. Крім того, передбачено також нормування нематеріальних активів та накладних витрат [14, с. 244]. Нормативний метод дозволяє зменшувати витрати та, відповідно, збільшувати прибуток як результативний елемент доданої вартості. Це відбувається завдяки раціональному витрачання ресурсів через постійний нормативний контроль виконання технологічних операцій.

Значним резервом підвищення ефективності функціонування агропромислового виробництва, у тому числі зернопродуктового, є формування кластерів, які можуть створити умови до раціонального використання виробничого потенціалу для випуску необхідного продукту з максимальною часткою доданої вартості. Кластери переважно створюються на принципі територіального співробітництва з галузевим підходом до вирішення економічних питань і проблем соціального характеру. Такий комплексний підхід, на нашу думку, є перспективним стосовно як загального розвитку зернопродуктового виробництва на основі регіональних об'єднань, так і створення доданої вартості.

На величину та структуру доданої вартості, яка створюється на підприємстві, значною мірою впливає має і державне регулювання, а саме:

1. Мініміально допустимі строки амортизації основних засобів, розмір ставки податку на прибуток (дохід) та на додану вартість (ПДВ) регулюються Податковим кодексом України [15].

2. Умови оренди та мінімальні відсотки від вартості орендованих земельних угідь — Законом України "Про оренду землі" та Указом Президента України "Про додаткові заходи щодо соціального захисту селян — власників земельних ділянок та земельних часток (паїв)" [16; 17].

3. Відсотки єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування — Законом України "Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування" [18], розмір мінімальної заробітної плати — Законом України "Про Державний бюджет України" на відповідний рік.

4. Відносини банку з клієнтом регулюються законодавством України, нормативно-правовими актами Національного банку України та угодами (договорами) між клієнтом і банком.

Тобто можна стверджувати, що кожен елемент доданої вартості без виключення регулюється державою. Тому, чим більшу величину доданої вартості отримує підприємство, тим краще буде наповнення бюджетів різного рівня в нашій країні.

2. Про схвалення Концепції розвитку системи національних рахунків: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 25 липня 2002 р. № 413-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/413-2002-%D1%80#Text> (дата звернення 28.04.2022).

3. Програма розвитку системи національних рахунків на період до 2010 року: затверджена Постановою Кабінету Міністрів України від 7 квітня 2003 р. № 475. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npras/520332> (дата звернення 29.04.2022).

4. System of National Accounts 2008—2008 SNA. URL: <http://unstats.un.org/unsd/nationalaccount/sna2008.asp> (дата звернення 27.04.2022).

5. Regulation (EU) No 549/2013 of the European Parliament and of the Council of 21 May 2013 on the European system of national and regional accounts in the European Union Text with EEA relevance. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/ALL/?uri=CELEX%3A32013R0549> (дата звернення 27.04.2022).

6. Національний класифікатор України. Класифікація видів економічної діяльності ДК 009:2010: прийнято та надано чинності Наказом Державного комітету України з питань технічного регулювання та споживчої політики від 11.10.2010 № 457. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/vb457609-10#Text> (дата звернення 02.05.2022).

7. Методологічні положення з організації державного статистичного спостереження "Річні національні рахунки": Державна служба статистики. Київ. 2020. 89 с. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/norm_doc/2020/204/204.pdf

8. Горячук В.Ф., Назарено Ю.А. Валова додана вартість як головний показник продуктивності діяльності підприємств. Економічні інновації. 2020. Том 22, Вип. 2 (75). С. 25—33.

9. Енциклопедія сучасної України: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України. URL: https://esu.com.ua/search_articles.php?id=20494 (дата звернення 27.04.2022).

10. Завадський Й.С., Осовська Т.В., Юшкевич О.О. Економічний словник: словник. К.: Кондор, 2006. 356 с. URL: https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/KNIGI/KONDOR/EKONOMIC_SL_2006.pdf

11. Семюелсон П.А., Нордгауз В.Д. Мікроекономіка. [пер. з англ. за ред. С. Панчишина]. Київ: Основи, 1998. 676 с.

12. Виробництво зернових і зернобобових культур в Україні у масі після доробки у 2021 році: Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 03.05.2022).

13. Боднар О.В. Теоретико-методичні основи формування доданої вартості. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія Економіка. 2017. Т. 2. Вип. 1 (49). С. 265—271.

14. Світовий О.М. Вдосконалення економічного механізму господарювання в сільськогосподарських підприємствах. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія Економіка. 2011. Вип. 33. Ч. 2. С. 240—245.

15. Податковий кодекс України: документ від 2 грудня 2010 року № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text> (дата звернення: 03.05.2022).

16. Про оренду землі: Закон України від 6 жовтня 1998 року № 161-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/161-14#Text> (дата звернення: 28.04.2022).

17. Про додаткові заходи щодо соціального захисту селян — власників земельних ділянок та земельних часток (паїв): Указ Президента України від 2 лютого 2002 року № 92/2002. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/92/2002#Text> (дата звернення: 30.04.2022).

18. Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне страхування: Закон України від 8 липня 2010 року № 2464-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2464-17#Text> (дата звернення: 28.04.2022).

References:

1. Cabinet of Ministers of Ukraine (1992), Resolution "On the introduction of a system of national accounts", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/727-92-%D0%BF#Text> (Accessed 29 April 2022).

2. Cabinet of Ministers of Ukraine (2002), Order "About approval of the Concept of development of system of national accounts", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/413-2002-%D1%80#Text> (Accessed 28 April 2022).

3. Cabinet of Ministers of Ukraine (2003), Resolution "Program for the development of the system of national accounts for the period up to 2010", available at: <https://www.kmu.gov.ua/npras/520332> (Accessed 29 April 2022).

4. United Nations (2008), "United Nations Statistical Commission "System of National Accounts 2008 — 2008 SNA", available at: <http://unstats.un.org/unsd/nationalaccount/sna2008.asp> (Accessed 27 April 2022).

5. An official website of the European Union (2013), "Regulation (EU) of the European Parliament and of the Council on the European system of national and regional accounts in the European Union", available at: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/ALL/?uri=CELEX%3A32013R0549> (Accessed 27 April 2022).

6. State committee of Ukraine on technical regulation and consumer policy (2010), "Adopted and entered into force by the Order of Derzhspozhyvstandart of Ukraine "National classifier of Ukraine. Classification of economic activities DK 009: 2010", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/vb457609-10#Text> (Accessed 02 May 2022).

7. State Statistics Service of Ukraine (2020), "Adopted Order of State Statistics Service of Ukraine "Methodological provisions on the organization of state statistical observation "Annual National Accounts", available at: http://www.ukrstat.gov.ua/norm_doc/2020/204/204.pdf

8. Goryachuk, V.F. and Nazareno, Yu.A. (2020), "Gross value added as the main indicator of productivity of enterprises", *Ekonomichni Innovatsiyi*, vol. 22, no. 2, pp. 25—33.

9. Institute of Encyclopedic Research of the National Academy of Sciences of Ukraine (2022), "Encyclopedia of modern Ukraine", available at: https://esu.com.ua/search_articles.php?id=20494 (Accessed 27 April 2022).

10. Zavadsky, J.S. Osovskaya, T.V. and Yushkevich O.O. (2006), *Ekonomichnyi slovník [Economic dictionary]*, Kondor, Kyiv, Ukraine

11. Semjuel'son, P.A. and Nordgauz, V.D. (1998), *Mikroekonomika [Microeconomics]*, Osnovy, Kyiv, Ukraine.

12. State Statistics Service of Ukraine (2022), "Production of cereals and legumes in Ukraine in bulk after completion in 2021", available at: <http://www.ukrstat.gov.ua> (Accessed 03 May 2022).

13. Bodnar, O.V. (2017), "Theoretical and methodological bases of value added formation", *Naukoviy visnik Uzhgorodskogo unIversitetu. SerIya EkonomIka*, vol. 2, no. 1 (49), pp. 265—271.

14. Svitovyi, O.M. (2011), "Improving the economic mechanism of management in agricultural enterprises", *Naukoviy visnik Uzhgorodskogo unIversitetu. SerIya EkonomIka*, no. 33, P. 2, pp. 265—271.

15. The Verkhovna Rada of Ukraine (2010), "Tax Code of Ukraine", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text> (Accessed 03 May 2022).

16. The Verkhovna Rada of Ukraine (2008), The Law of Ukraine "On land lease", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/161-14#Text> (Accessed 28 April 2022).

17. President of Ukraine (2002), Decree "On additional measures for social protection of peasants — owners of land plots and land shares (units)", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/92/2002#Text> (Accessed 30 April 2022).

18. The Verkhovna Rada of Ukraine (2010), The Law of Ukraine "On the collection and accounting of a single contribution to the compulsory state insurance", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2464-17#Text> (Accessed 28 April 2022).

Стаття надійшла до редакції 06.05.2022 р.